

Recensions bibliogràfiques

R. FOLCH, A. MALDONADO, J. M. CAMARASA, E. VELASCO, R. BALADA, M. CHINCHILLA, F. A. COMÍN, M. DEMESTRE, A. ROIG, A. i F-J. DE SOSTOA, X. FERRER i J. GONSALBEZ: *Els sistemes naturals del delta de l'Ebre*.

Treballs de la Institució Catalana d'Història Natural, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. — Núm. 8.

Barcelona; Impr. Juvenil, S.A.; 1977. — I.S.B.N. 84-7283-009-8.

325 pàgs. (24 × 17 cm.). — Mapa «Carta Vegetal del paisatge del Delta de l'Ebre», a escala 1/40.000, a vàries tintes. (73 × 70 cm.).

Sense incórrer en el risc d'exageració, podem afirmar, d'antuvi, que aquesta obra constitueix el treball més important de conjunt que, en el conreu de les ciències naturals, s'hagi fins ara realitzat a casa nostra com a monografia aplicada a una unitat geogràfica ben precisa i caracteritzada. El delta de l'Ebre des de fa temps ha estat objecte d'estudis geològics, hidrològics, sanitaris, agrònomic i econòmics, principalment, però mai no s'havia efectuat un aplec tan ampli i tan dens en matèries biogeogràfiques ni un esforç tan gran per a definir-lo com a sistema ecològic natural i evitar el seu «procés deterioratiu, amb el benentès que aquesta salvaguarda ha de tenir com a primers beneficiaris els esforços habitants del delta», segons paraules del pròleg de Ramon Folch Guillèn, un dels promotors i autors d'aquesta meritòria investigació.

N'hi ha prou amb fer un breu comentari sobre els diferents aspectes que són tractats en el llibre. Comença amb una *Introducción geológica al delta del Ebro*, per Andrés Maldonado, autor que, amb el concurs de magnífiques fotografies preses per satèl·lit o per avió i amb gràfics, perfils i talls del terreny, fa una acurada interpretació de la geologia deltaica i en considera extensament l'estructura sedimentària i l'evolució de la desembocadura i dels lòbuls costers. A continuació, els Srs. Josep M. Camarasa, Ramon Folch, Ramon M. Mesalles i la se-

nyora Eulàlia Velasco Batlle descriuen *El paisatge vegetal del delta de l'Ebre*, com a Memòria explicativa de la carta 1/40.000 que acompanya el volum. És, observant aquest treball de cartografia temàtica, com es pot apreciar la importància de l'obra que comentem, i comprovar l'existència dels quatre grans grups que constitueixen el paisatge vegetal del delta: el domini de la vegetació ripària, molt reduïda (bosc de ribera i tamarigar), el de la vegetació halofítica (canyissars, estesos principalment a l'entorn dels estanys d'aigua dolça), el de la vegetació halòfila (jonqueres i salobrars a la perifèria est del delta) i el de la vegetació psamòfila (a les platges i a les dunes). La major part del territori ve ocupada pels arrossars i pels conreus de cereals de regadiu, plantacions de cànem, fruiter (cítrics i fruites de pinyol i de grana) i a les àrees urbanes del nou municipi de Deltebre hom observa una barreja de les hortes, dels fruiterars i de l'edificació extensiva aïllada. Prop de la desembocadura hi ha la urbanització residencial «Riumar».

Els tres autors darrerament mencionats i el Sr. Rafael Balada són autors del *Catàleg florístic del delta de l'Ebre. Primera aproximació*, que descriu 364 espècies i 12 subespècies trobades al delta. Continua l'obra amb el treball *Sobre l'aplicació de la teledetecció multispectral a l'estudi del paisatge vegetal del delta de l'Ebre*, per Josep M. Camarasa,

aplicació, segons tècnica moderna, de la informació procedent del satèl·lit nord-americà LANDSAT-1 a l'estudi de la distribució de la vegetació al delta; l'autor diu que aquest nou mètode ha donat, però, resultats mediocres. Continua el llibre amb l'estudi *Contribució al coneixement dels crustacis del delta de l'Ebre*, fet per Marcella Chinchilla i Francisco A. Comín, que detalla les espècies trobades a quinze indrets diferents del delta, descrites a més en 10 làmines de dibuixos adients. Segueix amb el treball de Montserrat Demestre, Antoni Roig i Adolf i Francesc-Josep de Sostoa, *Contribució a l'estudi de la ictiofauna continental del delta de l'Ebre*, en el que es detallen les 37 espècies de peixos teleòstics que es troben a les aigües continentals del delta, onze de les quals són accidentals, cinc estacionals, una (l'anguila) migratòria, vuit sedentàrio-estacionals i dotze sedentàries. Nombrosos mapes

il·lustren la distribució d'aquestes espècies, de les quals se'n dona també un dibuix; el treball acaba amb unes consideracions molt interessants sobre la pesca, que presenta notable importància econòmica. Després ve una *Introducció ornitològica al delta de l'Ebre*, per Xavier Ferrer, que exposa amb abundància de dades les característiques de l'avifauna del delta, constituïda per 255 espècies, de les quals, per temporades, 101 són de primavera-estiu, 136 hivernals, 176 de pas i 22 sedentàries; en aquest aspecte cal destacar la importància de l'illa de Buda, que caldria declarar reserva biològica integral. La caça és practicada intensament al delta; cal regular-la. Finalment, el llibre termina amb l'estudi *Herpetofauna i mastofauna del delta de l'Ebre*, per Joaquim Gosàlbez; s'hi descriuen les espècies de l'herpetofauna, els amfibis i els mamífers que viuen al delta.

JOSEP M.ª PUCHADES

COMISIÓN INTERCOLEGIAL DE MEDIO AMBIENTE. ÁREA AGUA: *La contaminación en cauces públicos* (Río Llobregat).

Barcelona; Editorial Laia; Impr. Novograf, S.A.I.G.; 1977.

251 pàgs. — (24 × 17 cm.). — ISBN. 84-7222-804-5.

Tretze col·legis professionals de Catalunya signaren, a primers del 1977, una declaració col·lectiva sobre els problemes que atempten contra la qualitat del medi ambient. Com a resultat d'aquesta preocupació per unes realitats que degraden la naturalesa, ha estat publicat aquest volum que conté diversos treballs, tots interessants, relatius a la contaminació del riu Llobregat.

El primer es refereix a l'aigua com a factor important en el desenvolupament econòmic i social, tema tractat per Manel Martí Arnàiz, en el qual es fa una exposició dels problemes que planteja l'escassa disponibilitat de recursos hidrològics, la legislació d'aigües, la previsió per la demanda futura i la política hidràulica a Espanya. Tot seguit els srs. Joaquim Oromí i Jordi Perramon parlen de la *Importància sanitària del agua*, assenyalant les possibles contaminacions bacteriològica i físico-química de l'aigua, i fixant-ne els límits admissibles. A continuació, la Ponència presentada al III Simposi de l'Aigua en la Indústria, celebrat a Madrid els mesos de novembre i

desembre de 1976, fa relació de les principals fonts de contaminació que afecten els 4.948,6 kms² de la conca del Llobregat, al qual tributen amb llurs aigües residuals 782.300 habitants (cens de 1970), i una gran quantitat d'indústries: explotacions potàssiques (desguassen diàriament l'equivalent de 1.170 Tm. de sal comú), mineria de carbó, adoberies d'Igualada, papereries de l'Anoia, rentadors i acabats de llana de Terrassa, vesaments de crom per la gavanoplàstia i de detergents, escorxadors, granges porcínes, etc., que en total vessen al riu 301.068 m³ diaris d'aigües residuals, quasi 3,5 m³ per segon, a la part de conca compresa fins a Sant Joan Despí, en la qual hi han sectors tan fortament generadors de pollució com els de la Riera de Rubí, afluent que presenta una densitat de població de 1.378 habitants per km². Aquesta degradació de l'aigua ocasiona problemes de salinització al delta i grans dificultats en el proveïment a les poblacions, als regadius i a la pròpia indústria.

En les pàgines següents, els enginyers

Enrique Díaz i Lluís J. Godé desenvolupen un *Estudio de calidad del agua en la cuenca del río Llobregat*, en el que proposen un nou índex de qualitat de l'aigua (ICA) per a fer comparables les característiques de puresa o de pollució: així trobem que al riu Cardoner, a Olius, la contaminació reduïda ofereix un alt índex de qualitat, 89,5; aquest índex, al mateix riu, però a Manresa, ha disminuït la qualitat de les seves aigües a la meitat (44,9). El valor més baixos els trobem per l'Anoia, a Martorell, 15,3 i per la Riera de Rubí (7,7), veritable claveguera, com el riu Ripoll, afluent del Besòs. Coincidim amb les conclusions dels autors, particularment amb la que estableix la necessitat d'estudiar l'ICA del tots els rius de les conques del Pirineu Oriental i, millor, les de tot Catalunya.

A continuació figura el treball *Pollució del Agua por cromo en el río Llobregat*, del qual són autors els senyors Joaquim Guardiola, Narcís Salvatella i Joaquim Cantó, que recull les observacions sobre les aigües residuals procedents de les indústries galvàniques, aigües que poden contenir dos productes tan tòxics com cianurs i crom. Hi ha 285 instal·lacions d'aquestes activitats al Llobregat, des de Gironella a la Zona Franca, i 82 al Besòs, des de Centelles al mar; exposa les conseqüències d'aquesta contaminació i la forma d'evi-

tar-la. Segueix el treball *La Contaminación de las aguas subterráneas*, per Francisco Vilaró, que tracta d'aquest tema amb aplicació a l'abocador d'escombraries de Garraf, a les fuites d'aigües de les clavegueres, a contaminació per pèrdues en conduccions de nafta a la conca del Besòs, a les recàrregues d'aigua en el Llobregat, des d'Abrera en avall, i a la penetració de la salinització del delta des del mar en amunt. I per a cloure aquesta exposició continua el text amb el treball *Contaminación del acuífero del río Llobregat a la altura de Sant Feliu, por vertido de residuos industriales en hoyos producidos por extracción de áridos*, redactat pel Srs. I. Baró, L. Sala, J. Cantó i J. M. Miralles: en aquest text es parla d'una nefasta actuació realitzada en utilitzar els clots o sots formats per l'extracció de sorres i de graves com a receptacle de deixalles industrials i de residus químics, atemptat ecològic i sanitari que, afegim nosaltres, ha estat comès també a la conca del Besòs. El llibre acaba amb altres comunicacions sobre el cost de l'ús industrial de l'aigua (per Josep C. Vergés), el pla de sanejament i reutilització dels vessaments d'aigües residuals de Barcelona (M. Suárez i Juan de Dios Trillo), i dues més, de E. Díaz i I. Aparicio, respectivament, sobre qüestions legals que afecten la contaminació de les aigües.

JOSEP M.ª PUCHADES

LLUÍS CASASSAS I SIMÓ: *Barcelona i l'espai català. El paper de Barcelona en la formació i en l'ordenament del territori de Catalunya*.

Barcelona; Edicions Curial, 1977.

330 pàgs., ISBN. 84-7256-136-4.

En la consideració d'aquesta obra, en bona part emanació dels treballs de l'autor per a la seva tesi doctoral sobre el mateix tema i presentada el juliol de 1976 al Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, cal tenir present abans que res la data de la seva elaboració. Efectivament, els darrers anys de l'anterior règim polític feien difícil de preveure encara l'eclosió que més tard tingueren els estudis sobre l'ordenament del territori català fets des de punts de vista ben diversos; així confereix a aquest llibre —publicat, però, uns anys després de la seva redacció— un

cert caràcter capdavanter en el tractament de molts temes territorials, sobretot pel que fa a al punt de vista geogràfic. Hom pot assenyalar en aquest sentit com les referències de Casassas al *Regional planning* o al C.A.I.R.N. poden ésser escrites abans que les demés obres de publicació contemporània, en canvi, fetes per Francesc Roca (*Novatècnia*, número 1, gener de 1976, apareguda però a la fi d'abril; o Artal, F., Gasch, E., Masana, C. i Roca, F., *El pensament econòmic català durant la República i la guerra civil (1931-1939)*, Ed. 62, Barcelona, 1976).

En l'obra de Cassasas hom ha de destacar dues parts ben diferenciades. L'una l'aportació teòrico-bibliogràfica, l'altra les reflexions sobre el territori. Així les planes 76-146 —una mica més d'una cinquena part del text— contenen una acurada bibliografia sobre les reflexions entorn dels problemes territorials de Catalunya, bibliografia força completa que comprèn 709 títols diferents. Aquesta bibliografia, a més, no és un repertori simple de llibres i articles, sinó que en la seva ordenació i, sobretot, en els comentaris que l'acompanyen hom hi pot trobar una veritable aproximació al pensament geogràfic desenvolupat a Catalunya. Lluís Casassas, que ja havia publicat alguna introducció al tema («Notes per a l'estudi del pensament geogràfic a Catalunya» a *Homenaje a M.^a de los Angeles Ferrer Sensat*, Barcelona, 1974, planes 117-124; o «En el vint-i-cinquè aniversari de l'«índex elemental» de Josep Iglésies» a *25 anys d'Assemblees Intercomarcals*, Vilanova, 1975, planes 76-90), ofereix aquí una visió teòrica i instrumental força acabada, que potser caldria que avancés de cara al futur, ja que, ultra alguns articles d'enciclopèdia, la bibliografia en aquest camp és curta després dels primers treballs d'Enric Lluch (a AA.VV., *Un segle de vida catalana*, ed. Alcides, Barcelona, 1961, p. 666-669 i 989-994; i «Estudis d'economia comarcal a Catalunya» a *Revista de Geografia*, Univ. Barcelona, 170, vol. IV, n.º 1, p. 121-127).

L'altra part de l'obra, que constitueix el gruix fonamental del llibre, recull les reflexions de Lluís Casassas sobre les relacions complexes entre la ciutat de Barcelona i la resta del territori català, reflexions basades tan en el coneixement profund de l'autor sobre Catalunya, com en les seves experiències de docència a la universitat en matèries de caire regional que sempre troben en Catalunya llur cas pràctic d'estudi. Del primer grup de reflexions hom pot destacar la idea bàsica de la identificació de l'àrea metropolitana de Barcelona amb tot el conjunt del territori català, reforçant la idea de la unitat de Catalunya i la de la relació estreta de totes les seves regions

i comarques amb la ciutat-capital. Del segon grup d'experiències en sobresurten les enquestes realitzades bàsicament a Osona, de les quals en Casassas en dedueix també l'existència d'un *cinyell perimetropolità* (Girona, Vic, Manresa, Tarragona, Reus), molt connectat amb Barcelona, el qual reforça encara més aquella idea de la unitat catalana.

Barcelona, en canvi, que l'autor ha estudiat en d'altres llocs (amb Pau Vila, *Barcelona i la seva rodalia al llarg dels temps*, Editorial Aedos, Barcelona, 1974, pàgines 385-474), no apareix prou estudiada en el seu paper regional. Efectivament, la manca de dades sobre l'àrea d'influència real de la ciutat fan que la seva anàlisi no pugui anar més enllà de la concentració demogràfica i econòmica. Això dona la impressió de que la protagonista del llibre resta un xic esvaïda i passa el seu protagonisme a la consolidació de la unitat catalana, la seva col·laboració en la qual resta encara sense avaluar.

Finalment, en les conclusions, Lluís Casassas deixa ben clar el predomini dels aspectes vivencials i pràctics sobre els erudits simplement, tot elaborant més que els resultats d'un treball, els punts bàsics per a l'inici d'un altre de més ambicions que pugui ajudar a resoldre els problemes de tipus territorial de Catalunya. Més que unes conclusions l'autor ofereix un programa d'actuació en el qual, tot reivindicant el paper dels geògrafs en la tasca, destaca la necessitat d'un treball pluridisciplinari que labori per tal de mantenir la unitat de Catalunya i l'equilibri màxim entre les parts diferents del seu territori. Programa d'actuació que lliga perfectament amb l'atmosfera dels primers dies de transició política durant els quals devia d'ésser escrit, i s'obria l'horitzó de tasques immenses a realitzar. Per això, doncs, més que una valoració concreta de l'obra, que es reclama ella mateixa iniciadora, cal valorar la tasca posterior del seu autor en el mateix sentit, la qual certament no ha restat aturada.

CARLES CARRERAS i VERDAGUER

PIERRE DEFFONTAINES: *Geografia dels Països Catalans*.
Barcelona; Editorial Ariel i Societat Catalana de Geografia. — 1978.
164 p. — 4 mapes i 20 dibuixos originals de l'autor.
Esplugues de Llobregat; I. G. Seix y Barral Hnos., S. A. — ISBN 84-344-7438-7.

La Societat Catalana de Geografia amb la col·laboració d'Edicions Ariel ha publicat el llibre de Pierre Deffontaines *Geografia dels Països Catalans*, que hauria hagut de sortir abans que l'editat amb el nom de *Géographie de la Méditerranée Catalane* l'any 1975 (126 p., 4 mapes) a la col·lecció «Que sais-je?»; diverses circumstàncies, però, anticiparen l'aparició del text en francès. En català l'obra adopta el nom proposat per l'autor, i a més resulta enriquida amb una vintena de dibuixos originals, i hi figura també un pròleg del signant d'aquesta nota bibliogràfica.

És la primera vegada que es publica una visió geogràfica del conjunt dels Països Catalans, i això sol caldria assenyalar-ho com a fita dels estudis geogràfics a casa nostra. El que no va ser possible a l'hora d'emprendre la *Geografia de Catalunya* publicada per Editorial Aedos, ho ha estat ara, tant per existir una documentació més completa, que aleshores mancava, com, i sobre tot, perquè l'autor tenia una visió personal i directa de tots els Països Catalans, inclosa

la Catalunya Nord, les Balears i el País Valencià.

En certa forma, doncs, l'obra de Deffontaines recorda el paper de pioner que féu el *Resum de Geografia de Catalunya* de Pau Vila, aparegut el 1928, amb una documentació personal i aliena del Principat, molt superior a la que ha pogut disposar Deffontaines sobre la resta de les terres catalanes. Altrament, un mèrit de l'obra de Deffontaines consisteix en l'art de saber descriure geogràficament les diverses terres catalanes amb un llenguatge suggeridor i amb una visió ràpida del paisatge i de les activitats humanes. Potser altres aspectes geogràfics, com el paper i l'evolució de les grans ciutats, els problemes econòmics, etc., han hagut de ser deixats de costat en una obra de síntesi, d'extensió limitada, i que el lector hi troba a faltar. Però hem d'agrair al professor Deffontaines, ja mort quan apareixeran aquestes ratlles, el bon servei que ha fet a Catalunya i el reconeixement que devem a la seva memòria.

LL. SOLÉ SABARÍS